Siyasi parti sistemi

Vikipedi, özgür ansiklopedi

İtalya'da yapılan bir yerel seçimde, katılan partilerin listesi.

Siyasi parti sistemi, demokrasinin bir parçasıdır. Halk içinden doğan ve halkın desteklediği toplumsal hareketlerin, siyasi faaliyet göstermesine verilen isimdir. Siyasi parti sistemi, bir ülkede siyasi partilern bulunmasını ve seçimler yoluyla ülkenin idare edilmesini şart koşar.

Parti sistemlerinin sınıflandırılmasında yaygın bir kabulle genellikle partilerin sayısı ölçüt olarak alınmış ve bir ülkedeki parti sayısına göre, tek parti, iki parti, ve çok parti sistemleri olarak ayrıma tabi tutulmuşlardır. Ancak bu klasik ayrımın tek başına yeterli olmadığı yönünde itiralarda mevcuttur. Siyasi parti sistemleri demokrasinin olduğu her ülkede uygulanmaktadır.

İçindekiler

Alt sistemler

TEK PARTİLİ (Rekabetçi olmayan)	ÇOK PARTİLİ (Rekabetçi)			
	İKİ PARTİLİ	ÜÇ PARTİLİ	FAZLA PARTİLİ	BLOKLU
-Tekelci -Geçici -Hakim (*)	- Tam - Destekli	- Dengeli - Değişken	- Ilımlı - Aşırı - Hegemonyacı (**)	Çok sayıda parti iki büyük blokta toplanır.

Hakim ve Hegemonyacı sistemler farklı kaynaklarda yer değiştirmiş olarak sınıflandırılabilmektedir. Çünkü şeklen yapılan ayrım ile öze bakılarak yapılan ayrım arasında bir tercih söz konusudur.

Toplumsal, iktisadi, siyasal ve kültürel etkenlere bağlı olarak partilerin sayısı, gücü, iktidar süresi, üye sayısı ve aralarındaki ilişkiler ülkeye değişir. Bu nedenle de her ülkenin kendisine özgü parti sistemi vardır.

Tek parti sistemi

Yarışmacı/rekabetçi olmayan sistemlerdir. Partiler arasında rekabet ve iktidarın el değiştirmesi söz konusu değildir. Çünkü iktidar daima tek partinin elinde bulunmaktadır. Kendi içerisinde hukuki duruma göre üçe ayrılır.

1. **Gerçek Tek Partili Sistemler:** Hukuken ve fiilen sadece bir parti bulunmaktadır. Bu partinin dışında başka partilerin kurulması kesin olarak izin verilmez. Başka partiler yasaklanmıştır. Geçici bir sistem değil, tek parti uygulmasının daimi olması öngörülür. Tam anlamıyla tekelci ve her türlü rekabeti reddeden bir sistemdir. Bunlar da otoriter veya totaliter olabilirler. *Otoriter tek partiler* genellikle ulusal entegrasyonu ve bütünleşmeyi, iktisadi kalkınmayı gerçekleştirme veya çağdaşlaşma gibi belirli hedeflere yönelirler. İdeolojik yönleri baskın değildir. Buna karşın *Totaliter tek partiler* ise kapsayıcı bir ideolojiye dayanırlar. Parti, ideolojinin gereklerine göre yeni bir toplum modeli oluştrumayı amaçlar. Bu amaca ulaşabilmek için de, sosyal yaşamı tümüyle kontrol altında bulundurma hakkını kendinde görür. Her tür ekonomik, sosyal ve siyasal faaliyete müdahale eder. Komünist ve Faşist tek partiler Totaliter Tek Partilerin en bilinen örnekleridir ve bu ülkelerde başka partilerin kurulmasına izin verilmediği gibi toplum tek bir ideolojiye bağlanmaya çalışılır.
2. **Hegemonyacı Tek Partili Sistemler:** Görünüşte birden çok parti vardır fakat bu şekli bir uygulamadan ileri gitmez. Çünkü eşit şartlar altında bir iktidar yarışı bulunmaz. Mutlak üstünlüğü bulunan parti dışında başka partilerin varlığına izin verilir. Fakat bunlar asla gerçek anlamda muhalefet partileri değildir. O yüzden diğer partiler “uydu partiler” (peyk partiler) olarak nitelenirler. Bu küçük uydu partilerin asıl egemen güç olan hegemonyaci parti karşısında rekabet etmeleri ve iktidarın el değiştirmesi mümkün değildir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti'nde asal güç durumundaki Çin Komünist Partisi'nin dışında başka partilerin kurulumasına izin verilmiştir. Ancak bunlar çoğulcu/demokratik sistemlerdeki muhalefet partilerinden farklıdırlar. Çünkü buradaki uydu partiler iktidar partisinin karşısında onun muhalifi değil, destekleyicisi olarak yanındadırlar. Bu nedenle görünüşte çok partili gerçekte ise tek partili sistem vardır.[1]
3. **Geçici Tek Partili Sistemler:** Amaç çok partili hayata geçmektir. Tek partili işleyişin geçici bir süreliğine olması öngörülür. Bilinen en net örneği Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kuruluş yıllarındaki tek partili dönemdir. Gerçekten de bu dönemdeki amacın çok partili sisteme geçiş olduğu yapılan (başarısız da olsa) değişik denemelerden açıkça anlaşılmaktadır.

İki partili sistem

İki partili sistemler gerçekte çok partili sistemin özelleşmiş bir türüdür, hatta İki partili sistemi çok partili sistemden ayırmak bazı hallerde çok zordur.[2] Gerçekten de böyle bir uygulamada bir ülkede yalnızca iki partinin zorunlu varlığı anlaşılmaz. Bu durum yasal bir zorlamanın sonucu değildir. O ülkedeki mevcut partiler içerisinde, güçlü ve baskın bir biçimde iki büyük partinin siyasal yaşama egemen olmasıdır. İki büyük parti dışında, diğer partilerin iktidara gelebilme yetenek ve güçleri çok uzun bir zaman boyunca kaybolmuştur. Bu yapıdaki önemli bir ölçüt tartışması ise iki büyük partiden başka küçük partilerin meclise girebilmeleri ancak uzun yıllar boyunca hükûmete koalisyonla bile olsa gelme imkânı bulamamaları hâlinde sistemin İki Partili olarak kabul edilip edilmeyeceği üzerinedir. İki parti sistemi de kendi içinde ikiye ayrılabilir.

1. **Saf iki partili sistem:** Belirleyici özelliği, iki büyük partiden birinin, parlamentoda salt (mutlak) çoğunluğu sağlayarak, tek başına hükûmeti kurabilmesidir. Seçim mücadelesi, seçmenler açısından iki eğilim arasındaki bir tercih sorununa dönüşmüştür. Böyle bir sistemde üç tip seçmen bulunur. a) İki büyük partinin sadık ve her ne olursa olsun görüşü değişmeyen seçmenleri b) Kararsız seçmenler c) Sistemin işleyişi ile ilgisi bulunmayan ve oy kullanmayan seçmenler. Ayrıca var olan küçük partilere oy veren ama toplamdaki oranı hiçbir etkiye sahip olmayan seçmenler de dördüncü olarak ele alınabilir. Bu sisteminin belirleyici özelliği, büyük partilerden birinin koalisyon yapmak zorunda kalmadan iktidara gelmesidir. Bu nedenle, partilerin yaklaşımları ve programları itidalli (orta yolda, ılımlı) ve gerçekçi olmaktadır. Partiler daha çok kararsız seçmenin oylarını almaya ve bazen de sandığa gitmeyen kitleyi ikna etmeye çalışırlar. En tipik örneği, Amerika Birleşik Devletleri'dir. Ülkede Demokratik Parti ve Cumhuriyetçi Parti olmak üzere iki baskın parti bulunur. Buradaki çift parti sisteminde iktidardaki parti başarısızlık hâlinde seçmen tarafından açıkça sorumlu görülür. Amerikan siyasal tarihinde birçok kere “üçüncü parti” girişimleri olmuştur ve sistemde buna engel yasal bir durum yoktur. Ancak bunların hepsi ya başarısızlığa uğramış, ya da yerel nitelikte küçük partiler olarak kalmışlardır. Oy kullanmayan seçmen kitlesinin büyüklüğü ise dikkat çekici hususlardan biridir. Diğer örnek olan İngiltere'de ise Muhafazakâr Parti ve İşçi Partisi arasında iktidar el değiştirir ancak 2010 yılında Liberal Demokrat Parti ile Muhafazakâr Parti koalisyon kurarak Destekli İki Parti Sistemine doğru kayma gerçekleşmiştir.
2. **Destekli iki partili sistem:** Siyasal yaşama hakim olan iki büyük partinin yanında, bir üçüncü partinin de zorunlu olarak ortaya çıktığı durumlarda görülür. Burada aslında iki partili değil üç partili bir yapı vardır. "*İki-buçukluk Sistemi*" olarak da bilinir. İki büyük partinin herhangi biri tek başına hükûmeti kuracak çoğunluğu sağlayamadığında bu büyük partilerden birinin üçüncü küçük partiyle anlaşmasıyla hükûmet kurulur. Yani küçük partinin desteğine ihtiyaç vardır. Örneğin Almanya'da küçük parti (buçukluk) konumundaki Hür Demokrat Parti (Almanca: "Freie Demokratische Partei" - FDP) oyların ve

parlamentodaki sandalye sayısının çok az bir kısmını alabilmesine karşın 1945'ten itibaren 53 yıl boyunca iki baskın partiden birisiyle her defasında koalisyon kurarak sürekli hükûmet içinde yer almayı başarmıştır. Yani asıl partiler iktidardan düşerken FDP hep hükûmet içinde kalmıştır. Ancak ilk kez 2013 yılında FDP Parlamento dışında kalmıştır.

Çok partili sistem

İkiden çok partinin siyasal yaşamda etkin ve etkili olması, ancak hiçbirinin iktidarı sürekli olarak elinde tutamıyor oluşudur. Hükûmet farklı partiler arasında belirli bir bağıntı olmaksızın ya tek başına ya da koalisyonlarla el değiştirir. Bir ülkedeki çok partili siyasal yaşamın varlığı ideolojik, toplumsal, dinsel ve tarihsel nedenlere bağlıdır. Kendi içinde üç gruba ayırmak mümkündür.

1. **Ilımlı Çok Parti Sistemi:** Ülkedeki var olan partiler arasında, ideolojik ayrılıklar çok derin değildir. Ayrıca mevcut rejime karşı (sistem içi muhaliflik değil, doğrudan rejim karşıtı) olan muhalif eğilimler de aşırı değildirler veya var olanlar da çok güçsüzdürler. Hollanda, İsveç ve Norveç gibi ülkelerde, partiler iki eğilimde gruplaşırlar ve iktidarın kullanılması ve el değiştirmesi bu iki eğilim arasında gerçekleşir. Bu durum bir bakıma iki partili sistemi andırır. Hükûmetlerin değişmesi, bir partiler bloku yerine öteki partiler blokunun geçmesi ile gerçekleşir. *İki kutuplu parti sistemi* adı da verilir. İdeolojik olarak iki kutba ayrılan birden fazla parti işbirliği hâlinde koalisyonlarla iş başına gelir. Örneğin sol partilerin fraksiyon farklılıklarına rağmen bir araya gelmesi ve karşılarında ise merkez sağ partilerin birlikte hareket etmesi gibi. Böylesine bir işbirliği sisteminin varlığını uzun süre devam ettirmesi her zaman için risk altındadır.
2. **Aşırı Çok Parti Sistemi:** Çok farklı ve birbirleri ile uyuşmayacak hatta çatışacak kadar geniş bir görüş aralığında partiler vardır. Aşırı uçlardaki eğilimler kutuplaşmaya yol açmaktadır. Ve kutupların sayısı da birden fazla olabilmektedir. Partiler arasında rejimin temel sorunları üzerindeki uzlaşma çok zayıftır. Sıs sık hükûmet krizlerine rastlanır.
3. **Baskın (Hakim) Parti Sistemi:** Birden çok parti yasal olarak vardır ve az çok eşit şartlar altında faaliyet gösterirler. Yani gerçekte çok partili ve çoğulcu bir uygulama vardır. Ancak içlerinden birisi, topladığı oy ve parlamentoda sağladığı çoğunluk bakımından diğerlerine oranla çok daha güçlü ve üstündür. Bu durum bir süreklilik gösterdiğinde ortaya bir “hakim (baskın/dominant) parti” çıkar. Küçük partiler de muhalefet görevlerini serbestçe yerine getirirler (hegemonyacı sistemin aksine). Fakat baskın partinin gücü nedeniyle iktidar uzun bir süre boyunca değiştirmez. Örneğin; Hindistan Ulusal Kongre Partisi.

Ayrıca bakınız

- Tek parti sistemi
- İki partili sistem
- Çok partili sistem
- Baskın parti sistemi
- Türkiye'de tek partili dönem
- Öncü parti

Kaynakça

- Parti Sistemleri ve Türkiyedeki Uygulamalar, Murat Yanık, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
- Ahmet Taner Kışlalı - Tek Partili Rejimler [1] (https://web.archive.org/web/20160813164145/http://www.1001kitap.com/Guncel/Ahmet_Taner_Kislali/siyasal_sistemler/ss2_33c_tekpartili.html)
- Mair, Peter, ed. The West European Party System (Oxford University Press, 1990)
- DUVERGER, Maurice, Siyasal Partiler, Çev. Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, ikinci Basım, Ankara 1974
- TİMUR, Taner, Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş, iletişim Yayınları, İstanbul 1991
- Klaus Detterbeck: Parteien und Parteiensystem, Konstanz 2011
- Karlheinz Niclauß: Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland. Eine Einführung. 2. Aufl. Paderborn: UTB Schöningh 2002.
- Giovanni Sartori: Parties and Party Systems. A Framework for Analysis, Cambridge 1976, S. 119–216.

Dipnotlar

1. ^ Erdoğan Teziç'e göre bu parti sistemini “çok partili sistem ile tek parti sistemi arasında bir geçiş formu şeklinde “ara sistem” olarak değerlendirmek gerekir. TEZİÇ, Anayasa, s. 341.
2. ^ KAPANİ, Münci, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınevi, 7. Baskı, Ankara 1995, s. 181.

Dış bağlantılar

- İngilterede Seçim Sistemi (http://tr.euronews.com/2015/05/06/ingiltere-de-secim-sistemi-nasil-isliyor/) 28 Haziran 2016 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20160628072052/http://tr.euronews.com/2015/05/06/ingiltere-de-secim-sistemi-nasil-isliyor).
- ABD: İki Partili Siyasal Sistemin Tarihi Üzerine (http://www.gunceltarih.org/2013/07/abd-iki-partili-siyasal-sistemin-tarihi.html) 10 Ağustos 2016 tarihinde Wayback Machine sitesinde arşivlendi (https://web.archive.org/web/20160810123523/http://www.gunceltarih.org/2013/07/abd-iki-partili-siyasal-sistemin-tarihi.html).